

DEĐIŐEN DÜNYADA

SOSYOLOĐI

Temeller
Kavramlar
Kurumlar

VEYSEL
BOZKURT

EKIN

DEĞİŞEN DÜNYADA SOSYOLOĐI

Temeller
Kavramlar
Kurumlar

PROF.DR. VEYSEL BOZKURT

ÖNSÖZ

Bazı yazarlar sosyoloji öğrenmeyi, bisiklet kullanmaya benzetirler. O'nu vaktiyle bir kez öğrenmişseniz, kullanması son derece kolaydır. Ancak bilmeyen birisine öğretilmesi ise, bir o kadar zordur.

Günlük hayatımızda zaman zaman sosyolojik sorular soruyor ve onların cevaplarını arıyoruz. Bir diğer ifade ile sosyoloji eğitimi almadan da, aslında sosyoloji yapıyoruz.

Sosyoloji, insanın kendi içinden geçerek, topluma/toplumsala doğru yapmış olduğu entelektüel yolculuğun adıdır.

Günümüz insanı giderek artan bir biçimde, daha çok *kendine* dönük hale gelmektedir. Gelir ve refah düzeyimiz arttıkça, kendimize hayranlığımız ve kibrimiz de o kadar artıyor; *başkalarını* daha az umursar hale geliyoruz.

Her şeyde sadece kendimizi arıyoruz. Hepimiz daha “iyi bir yaşam” istiyoruz. Ancak ekonomik ve siyasal krizler bazı gerçekleri acı bir biçimde hatırlatana kadar, “**bireysel iyi**”

olmanın yolunun, aynı zamanda “**toplumsal iyi**”den geçtiğini unutuyoruz.

Sosyoloji, bireysel yaşam kalitemizin, toplumsal yaşam kalitemizden bağımsız düşünölemeyeceğini iddia eden bir bilim dalıdır.

O, her şeye rağmen, “*daha güzel bir dünya*” olabileceğine inananların bilimidir.

Bu kitap, esas olarak bir giriş çalışmasıdır. Sosyolojinin temellerini, kavramlarını ve kurumlarını konu almaktadır.

Bilindiği gibi sosyoloji, amatörü en çok olan bilimlerden birisidir. Dolayısıyla yazım sürecinde herkesin rahatlıkla anlayabileceği bir üslup kullanmaya özen gösterilmiştir.

Sosyoloji, içinde yaşadığımız değişim süreciyle ilişkili ve olabildiğince eğlenceli hale getirilmeye çalışılmıştır.

Bu kitap yazıldıktan sonra, Prof. Dr. Fügen Berkay, Y. Doç. Dr. Bedri Mermutlu, Y.Doç. Dr. Mert A. Gökırmak, Dr. Rıza Sam, Dr. Memet Zencirkıran, Dr. Uğur Dolgun ve Şenol Baştürk metni okuyarak, eksiklerinin giderilmesine yönelik oldukça önemli katkılarda bulundular. Zaman ölçüsünde onların iyileştirmeye yönelik önerilerinden faydalandım.

Çalışmanın eksiklerinin sadece yazarına ait olduğunu hatırlatarak, tüm katkıda bulunanlara gönülden teşekkür ediyorum.

Okurlarımız da iyileştirmeye yönelik eleştirilerini iletebilirlerse müteşekkir kalırım.

Çıkacağınız yolculuktan eğer keyif alırsanız, bu çalışma amacına ulaşmış sayılacaktır.

Veysel BOZKURT

İÇİNDEKİLER

1. SOSYOLOJİK PERSPEKTİF

SOSYOLOJİ NEDİR?	2
SOSYOLOJİK HAYAL GÜCÜ	5
TOPLUM, TOPLUMSAL DAVRANIŞ VE TOPLUMSAL İLİŞKİ	7
BİREY VE TOPLUM.....	12
Sosyolojik Bakışa Bir Örnek: Durkheim'ın İntihar Teorisi	13
SOSYOLOJİ VE SAĞDUYU	16
SOSYOLOJİ BİZE NE KAZANDIRIR?	17
SOSYOLOJİ VE DİĞER SOSYAL BİLİMLER.....	19

2. SOSYOLOJİK DÜŞÜNCENİN GELİŞİMİ VE SOSYOLOJİ TEORİLERİ

SOSYOLOJİK DÜŞÜNCENİN KÖKENLERİ	23
BÜYÜK DÖNÜŞÜMLER VE İLK DÖNEM SOSYOLOJİSİ	27
Büyük Dönüşümler	27
İLK DÖNEM SOSYOLOJİSİ:	
SAINT SIMON, COMTE VE SPENCER	29
Saint-Simon (1760-1825)	29
Auguste Comte (1798-1857)	30
Herbert Spencer (1820-1903)	32
KLASİK SOSYOLOJİ TEORİSİ:	
DURKHEIM, MARKS VE WEBER	34
Emile Durkheim(1858-1917)	34
Karl Marks (1818 – 1883)	36
Max Weber (1864-1920)	38
MODERN SOSYOLOJİ TEORİLERİ	40
Sembolik Etkileşim Teorisi	41
Yapısal-Fonksiyonalist Teori	45
Çatışma Teorisi	48
Bir Örnek: Fonksiyonalist, Çatışmacı ve Sembolik Yaklaşımlar Açısından Spor	52
POSTMODERNİTE VE SOSYAL TEORİ	55
KÜRESELLEŞME VE SOSYOLOJİNİN KRİZİ	59

3. SOSYOLOJİK ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

BİLGİ, ARAŞTIRMA VE BİLİM OLARAK SOSYOLOJİ	63
Bilgi ve Araştırma Türleri	64
BİLİM OLARAK SOSYOLOJİ	67
SOSYOLOJİK ARAŞTIRMA SÜRECİ	68
Problemin Tanımlanması:	68
Literatür Taraması:	68
Hipotezlerin ya da Araştırma Stratejisinin Belirlenmesi:	69
Verilerin Toplanması ve Yorumlanması:	70
Araştırma Raporunun Yazılması:	71
NİCEL (KANTİTATİF) ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ	71
Toplumsal Anket Araştırması (Survey).....	73
Deney Yöntemi.....	76
Karşılaştırmalı Araştırma ve Tarihsel Analiz Yöntemi	77

NİTEL (KALİTATİF) ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ	78
Etnografik Mülakat ve Katılımcı Gözlem:	79
Örnek Olay	81
Yaşam Öyküsü (Life History).....	82
Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemlerinin Karşılaştırması	84
TOPLUMSAL ARAŞTIRMA VE ETİK.....	86

4. KÜLTÜR

KÜLTÜR NEDİR?.....	90
KÜLTÜRÜN ÖĞELERİ.....	93
Değerler.....	93
İnançlar.....	97
Semboller	98
Dil	100
Normlar.....	101
KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK.....	104
Etnosantrizm ve Kültürel Görececilik.....	104
Alt Kültür ve Karşı Kültür	105
Seçkin Kültürü ve Popüler Kültür.....	106
KÜLTÜREL DEĞİŞME.....	107
KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR.....	109

5. TOPLUMSALLAŞMA

TOPLUMSALLAŞMA, KALITIM VE ÇEVRE.....	111
TOPLUMSALLAŞMA TEORİLERİ	115
Freud: Psikanalitik Yaklaşım	115
Mead : Toplumsal Benlik	118
TOPLUMSALLAŞMANIN ARACILARI.....	123
Aile	123
Okul	124
Arkadaş Grubu	125
Medya.....	125
TOPLUMSALLAŞMA VE YAŞAM EVRELERİ.....	127

Çocukluk.....	128
Ergenlik	129
Yetişkinlik	130
Yaşlılık.....	131

6. TOPLUM VE TOPLUMSAL ETKİLEŞİM

TOPLUM TİPLERİ.....	135
AVCI VE TOPLAYICI TOPLUMLAR.....	135
GÖÇEBE VE BAĞIVAN TOPLUMLAR.....	136
TARIM TOPLUMLARI.....	138
ENDÜSTRİYEL TOPLUMLAR.....	139
ENDÜSTRİ-SONRASI TOPLUMLAR	140
TOPLUMSAL ETKİLEŞİM	143
TOPLUMSAL ETKİLEŞİM TİPLERİ	144
TOPLUMSAL ETKİLEŞİMİN ÖĞELERİ	146
Statü	146
Toplumsal Rol	147
Toplumsal Ağ	148

7. TOPLUMSAL GRUPLAR VE FORMEL ÖRGÜTLER

TOPLUMSAL GRUPLAR.....	151
GRUP KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ	152
GRUPLARIN SINIFLANDIRILMASI	154
Birincil ve İkincil Gruplar	154
Referans Grupları, İç Gruplar ve Dış Gruplar	156
GRUP DİNAMİKLERİ.....	157
Liderlik	157
Gruba Uyum	159
GEMEINSCHAFT VE GESSELLSCHAFT	159
İNTERNET TOPLULUKLARI YA DA POST-MODERN KABİLELER	162
FORMEL ÖRGÜTLER	164

ÖRGÜT NEDİR?	165
BÜROKRASİ	165
Bürokrasi Kavramı	165
Weberyen Bürokrasi Teorisi	167
İdeal Tip Kavramı	167
Rasyonalite.....	168
Otorite Türleri	168
Weberyen Bürokrasinin Temel Karakteristikleri	169
Weberyen Bürokraside Memur.....	170
Bürokrasinin Üstünlükleri.....	170
Bürokrasinin Sakıncaları ve Oligarşi	171
Çağdaş Gelişmeler ve Bürokrasi	172

8. TOPLUMSAL SAPMA VE SUÇ

SAPMA VE TOPLUMSAL KONTROL NEDİR?	173
BİYOLOJİK VE PSİKOLOJİK TEORİLER	178
SOSYOLOJİK TEORİLER	181
Yapısal-Fonksiyonel Yaklaşım	181
Etkileşimci Yaklaşım.....	184
SUÇ TİPLERİ VE CİNSİYET	186
TÜRKİYE'DE SUÇ	188

9. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA

TABAKALAŞMA SİSTEMLERİ	195
Kölelik.....	195
Kast	196
Zümreler (Estates, Feodalite).....	197
Sınıf.....	199
MARKS VE TOPLUMSAL SINIFLAR	199
WEBER, SINIF VE STATÜ	200
TOPLUMSAL HAREKETLİLİK	202
KÜRESELLEŞME VE TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK	206

10. SİYASET

İKTİDAR VE OTORİTE	214
SİYASAL DÜZENİN SOSYOLOJİK ANALİZİ.....	218
DEVLET KAVRAMI.....	221
OTORİTERYEN DEVLET.....	223
TOTALİTERYAN DEVLETLER.....	224
DEMOKRASİ.....	225
ULUS DEVLET, KÜRESELLEŞME VE AVRUPA BİRLİĞİ	230

11. DİN

DİNİN ANLAMI.....	240
İLK İNSAN TOPLUMLARINDA DİN	242
Özgün Çalışma: İKung Toplumunda Şifa	244
SOSYOLOJİ TEORİLERİ AÇISINDAN DİN.....	245
Marks'ın Din Anlayışı.....	245
Durkheim'in Fonksiyonalist Yaklaşımı	246
Max Weber'in Din Sosyolojisi	248
GÜNÜMÜZDE DÜNYA DİNLERİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	252
SEKÜLARİZM	254
TÜRKİYE'DE DİN VE TOPLUM.....	255

12. AİLE

AİLENİN ANLAMI	259
AİLE TÜRLERİ.....	262
EVLİLİK TÜRLERİ	263

BİR EVLİLİK ÖRNEĞİ: FAS'TAKİ BİR KÖYDE NİŞAN VE EVLİLİK ADETLERİ	265
TOPLUMSAL DEĞİŞME VE AİLE	268
EVLİLİKTE UYUM	270
BOŞANMA	274
TÜRKİYE'DE AİLE	275

13. EĞİTİM

EĞİTİMİN ANLAMI	284
FONKSİYONALİST TEORİ AÇISINDAN EĞİTİM	285
ÇATIŞMACI TEORİ AÇISINDAN EĞİTİM	287
SEMBOİK ETKİLEŞİMCİLİK AÇISINDAN EĞİTİM	289
EĞİTİMDE ÇAĞDAŞ YÖNELİMLER	290
GELECEĞİN EĞİTİMİ	292
TÜRKİYE'DE EĞİTİM	296
Türkiye'de Eğitimde Mevcut Durum	300

14. EKONOMİK YAŞAM

EKONOMİK DÜZENİN SOSYOLOJİK ANALİZİ	306
Fonksiyonalist Perspektif.....	307
Malların ve Hizmetlerin dağıtımı	307
Gücün ve Zenginliğin Üretimi:	307
Yenilik:	308
Çatışma Kuramı	308
Sembolik Etkileşim yaklaşımı	309
ENDÜSTRİ TOPLUMUNDA İŞİN ÖRGÜTLENMESİ	310
Taylorist Bilimsel Yönetim Anlayışı ve İnsan İlişkileri Okulu.....	310
Fordizm: Kitle Üretimi	314
Fordizmin Krizi.....	318
POST-ENDÜSTRİYEL ÇAĞDA İŞİN ÖRGÜTLENMESİ	319
Standartlaşmanın Sonu	320
İşin Yeniden Örgütlenmesi: Esnek ya da Yalın Üretim.....	322
Post-endüstriyel Çağın İşleri ve Örgütleri	326

Üçüncü Sektör.....	331
ÇALIŞMANIN GELECEĞİ.....	332

15. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE KÜRESELLEŞME

TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	340
Fiziki çevre faktörü	340
Kültürel Faktörler	341
Teknoloji faktörü	342
Diğer faktörler	343
KÜRESELLEŞME	343
KÜRESELLEŞMEYE YAKLAŞIMLAR	344
KÜRESELLEŞMEYİ ORTAYA ÇIKARTAN FAKTÖRLER.....	351
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YENİ OLAN NE?	353
KÜRESELLEŞMENİN TOPLUMSAL SONUÇLARI	355
KÜRESELLEŞME VE GÜVENSİZLİK	357
KÜRESELLEŞME VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME	361
EK Sosyolojinin Dalları:	365
KÜÇÜK SÖZLÜK.....	369
KAYNAKÇA	393

1. SOSYOLOJİK PERSPEKTİF

Hiç merak ettiniz mi, günümüzün gençliği ile onların anne ve babalarının gençken sahip oldukları değerler arasındaki farkları? Neden kadınlar toplumda erkeklere göre daha geriplandadırlar? Neden aile, içinde yaşadığımız toplumda son derece önemlidir? Neden günümüzün aile yapısı geçmişin aile yapısından oldukça farklıdır? Neden boşanmalar artıyor? Neden aşk evlikleri geleneksel toplumlarda yaygın değildi? Neden farklı gelir gruplarından gelen gençler, bir çok bakımdan farklı değerlere sahiptirler?

Şimdiki ailenizde değil de çölde bir bedevi ailesinde büyümüş olsaydınız, acaba şu anda nasıl bir birey olurdunuz? Ya da kendinizi Nepal’de çobanlık yapan bir ailenin üyesi olarak hayal edin. Henüz bir yaşınıza girmeden sizi çocuğu olmayan bir Kraliyet Ailesi’nin evlatlık edindiğini düşünün. Nasıl bir hayatınız olurdu?

Aslında bunlara benzer sorular sormaya başladığınızda “amatör sosyoloji” yapmaya da başladınız demektir.

SOSYOLOJİ NEDİR?

Sosyoloji içinde yaşadığımız dünyayı anlamaya çalışan, son derece heyecan verici bir bilim dalıdır. Bazı yazarlara ¹ göre sosyal bilimler içinde en ihtiraslısıdır ve alanı son derece geniştir. Göç, toplumsal değişme, sanayileşme, romantik aşk, din, savaş, hukuk, suç, gençlik sorunları ve küreselleşme vb. sosyolojinin ilgilendiği konulardan sadece bir kısmını oluşturuyor.

Berger'in² ifadesiyle, sosyoloji "özeldeki geneli" ya da "benzerlik içindeki farklılığı" gören bilim dalıdır. Sosyolojinin en önemli bilgeliği, *şeyler görüldüğü gibi değildir*. Sosyal gerçeklik, çok sayıda anlam katmanına sahiptir. Her yeni katmanın keşfi bütünü algılanışını değiştirir. Berger'a göre "Sosyoloji, bir uygulama değil, *anlama çabasıdır*."

Sosyoloji, bir çok sosyal bilim dalında olduğu gibi, genç bir bilim olarak değerlendirilir. İsim babası, daha sonraki bölümde sosyolojiye katkıları incelenecek olan Auguste Comte'tur. Latince eş, arkadaş, birliktelik (companion) anlamına gelen "*socius*" ile Yunanca inceleme (study) anlamına gelen "*logos*" sözcüklerinin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Kelime anlamı itibariyle, "Toplumsal üyeliğin temellerinin incelenmesi" olarak tanımlanabilir.³

Giriş kitaplarının hemen hemen tümünde sosyoloji, "*toplumu inceleyen bilim dalı*" olarak tanımlanır. Ancak bu tanım doğru olmakla birlikte yetersizdir. Çünkü diğer sosyal bilim dalları da farklı şekillerde de olsa toplumu incelerler.

---

¹ Taylor, S.; *Sociology: Issues and Debates*, MacMillan Pub. London, 1999, s.1

² Berger, P.; *Invitation to Sociology: Humanistic Perspective*, Nevyork:Achor, 1963, s.23 vd.

³ Abercrombie, N.; Hill, S.; and Turner, B.S.; *Dictionary of Sociology*; Penguen, 1994, s. 396.

Sosyologlar, bilim anlayışlarındaki farklılıkların da etkisiyle, çok çeşitli sosyoloji tanımları yapmışlardır. Örneğin Durkheim'a göre, "*toplumsal kurumların*", Giddings'e göre, "*toplumsal olayların (fenomenlerin)*" bilimidir. Weber sosyolojiyi, "*toplumsal eylemi (action) inceleyen bilim*", Simmel ise, "*insan ilişkilerini inceleyen bilim*" dalı olarak tanımlamıştır⁴.

Bazı çağdaş yazarlar⁵ da sosyolojiyi, "*insan toplumunun sistematik ve kuşkucu incelemesi*" olarak tanımlamışlardır. Bottomore'a⁶ göre sosyoloji, toplumsal antropoloji ile birlikte, toplumun belli bir yanını değil de, toplumsal hayatı bir *bütün* olarak ele almak isteyen; toplumu oluşturan sosyal gruplar ve kurumlar arasındaki dokusal ilişkileri incelemeye kalkışan ilk bilim dalıdır. Bu bakımdan sosyolojinin temel iddiası, **toplumsal yapıdır**; yani *belli bir toplumdaki eylem ya da davranış formları arasındaki sistematik karşılıklı ilişkilerdir*.

Sosyoloji, bireylerin içinde yaşadıkları toplumsal bağlamdan ayrı düşünümeyeceğini savunur. O, toplumun farklı parçaları arasındaki iç bağımlılığı vurgular. Yaptığı genellemelerle spesifik olayların tanımının ötesine geçer. Sosyoloji, toplumların nasıl oluştuğunu sorarak başlar ve toplumsal yaşamı sorgular.⁷ Sosyoloji, toplumsal deneyimlerimizi anlamaya çalışan entelektüel bir disiplin olma iddiasındadır.⁸

İnsanlar sosyal varlıklardır. Aşk ilişkilerinden savaşa kadar, yaptığımız her şey başkalarıyla. Bizler sürekli gruplar inşa ederiz. Bizim umutlarımız, korkularımız, fırsatlarımız, kimliğimiz ve davranışlarımızın hepsi, sosyal anlayışları ifade eder. Kim olduğumuz, toplumdaki konumuzla yakından

---

⁴ Koenning, S.; *Sosyoloji: Toplum Bilimine Giriş*, Ütopya yay. İstanbul, 2000, s.1.

⁵ Macionis ve Plummer, *Sociology: A Global Introduction*, Prentice Hall Europe, New York,1998, s. 4

⁶ Bottomore, T.B.; *Toplumbilim*, Çev. Ü. Oskay, Doğan Yay. İstanbul, S. 15.

⁷ Taylor, A.g.e., s. 2.

⁸ Berger, P.E.; Berger, B.; *Sociology: A Biographical Approach*, Basic Books, 1995, s.3...

ilişkilidir. Eğer sokakta yaşayan bir insan ya da bir şirketin tepe yöneticisi olsaydık hayatımız çok farklı olurdu.⁹

Sosyologlar, zihin okuyucuları ya da geleceği söyleyen falcılar değillerdir. Fakat onlar daima yabancıları tanımlar ve geleceği tahmin etmeye çalışırlar. Sosyoloji, insan davranışının *geniş bir perspektif* içinde incelenmesidir. Bazı yazarlar, sadece bir sosyoloji yoktur, sosyolojiler vardır diyor. Bugün sosyolojide, 50'den fazla alt uzmanlık alanı mevcuttur.¹⁰

Smelser'in da belirttiği şekilde, bugün adeta *güneşin altındaki hemen hemen her şeyin sosyolojisi vardır*. Bazı yazarlara göre sosyoloji, son derece parçalanmış bir biçimde uzmanlaşmıştır ve ilgili literatürü ortak bir temele oturtmak son derece güçtür. Bu yazarlar, sosyolojinin alanının son derece dağınık ve ortak bir kimlikten yoksun olduğunu iddia etmektedirler. Ancak Smelser'in da haklı olarak belirttiği şekilde bu yorumlar abartılıdır¹¹.

Bu olağan üstü geniş ilgi alanına rağmen, eklektik bir yaklaşımla sosyolojiyi "*toplumu, grupları, toplumsal ilişkileri ve kurumları sistematik olarak inceleyen bilim dalı*"¹² şeklinde tanımlayabiliriz.

---

⁹ Gelles, R.J.; and Levine, A.; *Sociology: An Introduction*, Fifth Edition, McGroaw-Hill,Inc., 1991, s.6.

¹⁰ Bkz.Kamyemer, K.C.V.; Ritzer, G.; Yetman, N.R.; *Sociology:Experiencing Changing Societies*, Forth Editon, Ally And Bacon, 1990, s. 3; Macionis, J.J.; *Sociology*, Sixth Edition, Prentice Hall, New Jersey, 1997, s.1; Schaefer, R.T.; Lamm, R.P.; *Sociology: 1995*, s.5.

¹¹ Smelser, J.N.; *Sociology*, Blackwell Publisher, Massachusetts, 1994, s.8.

¹² Giddens, A./1; *Introduction To Sociology*, Norton, London, 1996, s.1; Gelles, R.J.; and Levine, A.; *Sociology: An Intoduction*, Fifth Edition, McGroaw-Hill,Inc., 1991, s.6; Thomson, W.E; and Hickey, J.V.; *Society in Focus*, Third Edition, Longman, New York, 1999; s.5.

SOSYOLOJİK HAYAL GÜCÜ

Bir yazar¹³, sosyolojinin bize içinde yaşadığımız topluma “uzaylı yaratıklar gibi bakma becerisi kazandırdığını” söyler. Bir başka yazara¹⁴ göre ise sosyoloji, herkesin genelde işine burnunu sokan *sinir bozucu bir yabancı* gibi davranır. Sosyoloji sorular sorarak rahat ve sesiz hayat tarzını bozar; belli şeyleri bulmacaya dönüştürür ve bildik olanı bilmedikleştirir. Kipling’in¹⁵ öyküsündeki kırkayak gibi, öz bilinç kazandığında insan adım atamaz hale gelebilir veya bazıları kendilerini aşağılanmış hissedebilir. O güne kadar bildikleri ve gurur duydukları değerden düşer. İnsan şoka uğrayıp, hoşnutsuz olabilir.

İnsanlar, temel varoluş kaygılarını aşabilmek için, *büyüülü, gizemli ya da fantastik dünyalar yaratırlar*. Bu hayali dünyalar/değerler, bir çok insan için birer sığınak olur. Oysa sosyoloji, *hayatın büyüsunü bozan bir bilim olmuştur*.

Bourdieu’ya¹⁶ göre sosyoloji, sadece toplumu değil, kendisini de sürekli olarak sorgular. Sosyoloji yapmanın özel güçlüğü, sıklıkla insanların bulacakları şeyden korkmalarındır. Sosyoloji, hiç durmadan, kendisini uygulayan kimseyi, *katı gerçeklerle yüz yüze getirir*.

Ancak bazı rahatsız edici taraflarına rağmen sosyoloji bir perspektif, dünyaya bakış açısı sunar. **Sosyolojik perspektif**

---

¹³ Osborne, R.; Loon, B.V.; *Introducing Sociology*, New York, 1999, s.4.

¹⁴ Bauman, Z., *Sosyolojik Düşünmek*, Çev. A.Yılmaz, Ayrıntı yay. İstanbul, 1999, s. 23.

¹⁵ Kipling’in öyküsündeki kırkayak, kırk ayağının kırkını da rahatlıkla kullanarak gayet güzel bir şekilde yürürken, karşısına çıkan bir dalkavuk, onun eşsiz hafızasına övgüler düzmeye başlar ve hiçbir zaman yirmi birinci ayağından önce on ikinci ya da otuz beşinciden önce yirmidokuzuncuyu atmadığını söyler. Acımasızca özbilinç kazandırılan kırk ayak, artık adım atamaz olur . Bkz.Age., s.24.

¹⁶ Bourdieu, P., *Toplumbilim Sorunları*, Kesit Yayıncılık, Tür. I. Ergüden, İstanbul, 1997, s.20.

aynı olmayan *dünyalar arasında pencereler* açar. İçinde yaşadığımız dünyayı *geniş bir sosyal bağlamda görmeyi* sağlar. Sosyolojik perspektifin temelinde *insanların toplum tarafından nasıl etkilendikleri* vardır.¹⁷

Toplumsal dışlanmışlar arasında sosyolojik bakış açısı daha yaygındır. Almanya'da yaşayan bir Türk, İngiltere'de yaşayan bir Pakistanlı'nın deneyimlerinde, ırk faktörünün etkisini öğrenmeleri uzun sürmez. Bu durum kadınlar, gayler, lezbiyenler, özürlüler, evsizler ve yaşlılar için de söz konusudur¹⁸ Özellikle büyük toplumsal krizler insanların dengesini bozar ve sosyolojik bakış açısını uyarır. Nitekim daha sonraki bölümde görüleceği şekilde, sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkışı, böyle bir dönemde olmuştur.

Birey ve toplum arasındaki *karşılıklı bağımlılık*, sosyolojinin ana odak noktasını oluşturur. Onun anlaşılması, geniş bir toplumsal bağlamda kendimizi anlamayı yani sosyolojik bir hayal gücünü (sociological imagination) gerektirir. **Sosyolojik hayal gücü** ile *çinde yaşadığımız toplum ve kendimiz arasındaki ilişkiyi daha iyi görebiliriz*. Mills'in belirttiği şekilde, "*tarih*" ile "*biyografi*" arasındaki ilişkiyi daha iyi kavrayabiliriz. *Bizler bir açıdan toplumun ve içinde yaşadığımız tarihsel süreçlerin ürünleriyiz. Fakat aynı zamanda tarihi yapan insanlarız*. Davranışlarımızla toplumu değiştirir, onun üretimine katkıda bulunuruz.¹⁹ Bu ayrım sosyolojik açıdan çok önemlidir. Çünkü bu bizim genel olanda özel olanı görmemizi sağlar.

Mills'e²⁰ göre , **toplumu** ve **bireyi** birlikte ele almadıkça, ne bireyin hayatını ne de toplum tarihini tam olarak

---

¹⁷ Henslin, J. M.; *Essentials of Sociology, A Down-to-Earth Approach*, Ally and Bacon, 1996, s.2.

¹⁸ Macionis/Plummer, *Age*. s.12:

¹⁹ Thomson/Hickey/*Society in Focus*. s.5.

²⁰ Mills, C. W.; *Toplumbilimsel Düşün*, Çev. Ü.Oskay, Kültür Bakanlığı Yay. 1979, s.8 vd.

kavrayabiliriz. İnsanlar karşılaştıkları sorunları, güçlükleri, felaketleri, tarihsel değişmeler ya da kurumsal ilişkiler ve çatışmalar açısından düşünüp değerlendirmemektedirler. İnsanlar, mutluluk ve refah içinde yaşadıklarında, bunun toplumun o günkü durumu sayesinde olduğunu fark etmemektedirler.

Sosyolojik hayal gücü, tarihsel dönemlere ve bu dönemlerin olgularına, çok sayıdaki insanın meslekleri ve iç yaşamları açısından bakabilme yeteneğini kazanır. Bireylerin *kişisel huzursuzlukları*, bazı *toplumsal sorunlara* bağlı olabilir. İnsanın kendi hayatının anlamını kavrayabilmesi ve kendi geleceğini görebilmesi için, içinde yaşadığı tarih döneminin ve diğer insanların bilincinde olması gerekir. Örneğin 100 bin nüfuslu bir kentte, adamın biri işsizse ve başka hiçbir istihdam dışı nüfus yoksa, bu *kişisel* bir sorundur. Çözümü için söz konusu adamın karakteri, becerileri, yararlanabileceği mevcut olanaklar üzerinde durmak gerekir. Fakat çalışabilir nüfusu 50 milyonu bulan bir ülkede, nüfusun 15 milyonu istihdam dışında kalmışsa (yani işsizse), bu bir *toplumsal sorundur* ve çözümü için, tek tek bireylerin imkanları, becerileri ve karakteri üzerinde durmamız yetmez. Çünkü toplumsal yapı çöktüğü için bireyler, iş bulamaz (ya da göremez) hale gelmişlerdir.

Mills'in verdiği bir başka örnek ise *evlilik* sorunu ile ilgilidir. Evlilikte erkek olsun, kadın olsun, bir çok insan kişisel sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Ama her 1000 evlilikten 250'si, evliliğin ilk dört yılı içinde boşanmayla sonuçlanıyorsa, ortada aile ve evlilik kurumuyla, hatta onları oluşturan temeldeki diğer kurumlarla ilgili yapısal bir sorun var demektir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, *sizin birey olarak yaşam kaliteniz, büyük ölçüde toplumun yaşam kalitesine bağlıdır.*

TOPLUM, TOPLUMSAL DAVRANIŞ VE TOPLUMSAL İLİŞKİ

Şu ana kadar sürekli olarak sosyolojinin toplumu inceleyen bilim dalı olduğu vurgulandı; ancak toplumun ne olduğu üzerinde durulmadı. Sosyolojinin temel inceleme nesnesi olan toplumu bazı yazarlar²¹, “kenarları olmayan bir ağ”a benzetiyorlar.

Durkheim’a²² göre toplum, *bireylerin basit bir toplumu değildir. O’nun için toplum “kendine has nitelikleri olan, özgül bir gerçekliği temsil eder”*. En basit tanımıyla toplum, *bir kültür ve bölgeyi paylaşan insan grubudur*²³. Bir başka yazar ise benzer şekilde toplumu²⁴, ortak kültürü paylaşan, belirli bir toprak parçasında yerleşik, kendilerini birleşik ve özgün varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup olarak tanımlamaktadır.

İlk bakışta bıraktığı izlenimin aksine “toplum” son derece *muğlak* bir kavramdır. Sonuna toplum sözcüğünü ekleyerek kullandığımız kavramların (ör. kapitalist toplum gibi) toplum olup olmadığı tartışmalıdır. Örneğin “sembolik etkileşimci”ler, *toplum diye bir şeyin olmadığını* iddia etmektedirler. Onlara göre toplum, hakkında bilgi sahibi olamadığımız ya da doğru anlayamadığımız şeyleri kapsayan yararlı bir terimdir. Buna karşılık bazı sosyologlar toplum kavramına, kendi ayakları üzerinde duran gerçeklik gözüyle bakarken, bazıları da, onun ulus devletle özdeşleştirilmesine karşı çıkmıştır²⁵. Günümüzde özellikle küreselleşme sürecinin yaptığı etki, sosyologların toplum kavramını yeniden gözden geçirmelerine yol açmıştır.

---

²¹ Bkz. Sezal, İ.; *Sosyolojiye Giriş*, Martı yay. Ankara,2002, s.7.

²² Durkheim, E. *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, Çev. C.B.Akal,B/F/S Yay. İstanbul, 1985, s.120.

²³ Henslin, J.M., *Essential of Sociology*, Age. s.2..

²⁴ Marshall, G.; *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev O. Akınhay, D.Kömürücü), Bilim ve sanat yayınevi, Ankara, 1999, Age., s.732.

²⁵ Age., s.732.

Yine toplum, “*yerleşik ilişkiler*”i ifade eden bir **kurumlar** bütünüdür. Bütün toplumlarda evlilik, piyasa, dini ritüeller ve hukuk gibi kurumlar vardır. Toplumlar geliştikçe de bu kurumlar, artan bir biçimde uzmanlaşır ve örgütlü hale gelir. Kurum sözcüğü, sık sık örgüt yerine kullanılır. Örneğin eğitim kurumu denildiğinde, okullar ve üniversitelerin akla gelmesi gibi.

Öte yandan kurumlar, birbiriyle ilişkili karmaşık bütünlere. Eğitim kurumunu ele alın; eğitim, siyaset kurumuyla yakından ilişkilidir. Çünkü hem finansmanında, hem de idaresinde siyaset kurumunun aldığı kararlar son derece belirleyicidir. Benzer şekilde, siyaset kurumu ekonomi ile yakından ilgilidir; çünkü finansmanını vergiler yoluyla yapar. Öte yandan ekonomi kurumu eğitim kurumu ile yakından ilişkilidir; çünkü, ekonominin gereksinim duyduğu nitelikli emek, eğitim kurumunda yetiştirilmektedir. Kurumları, birbirinden yalıtılmış olarak düşünmek mümkün değildir.²⁶ Günümüzde - aileden başlayarak, uluslararası örgütlere kadar giden bir perspektifte- toplum kavramı çok daha geniş bir bağlam içinde kullanılmaya başlanmıştır.

Sosyolojinin bir başka anahtar kavramı da “*toplumsal davranış*”tır. Bilindiği gibi Weber’e göre **sosyoloji**, toplumsal davranışı/eylemi (action)²⁷ yorumlayarak anlamak ve bu yolla davranışı kendi akışı ve yarattığı etkileri ile birlikte sebeplerini ortaya koyarak açıklamak isteyen bir bilimdir. Weber, **toplumsal davranış kavramını** ise oldukça ayrıntılı bir biçimde açıklamak yoluna gitmiştir²⁸:

---

²⁶ Fulcher, J.; Scott, J.; *Sociology, Age.*, s. 11.

²⁷ Weberle ilgili, İngilizce literatürde, “toplumsal davranış/social behaviour” kavramı değil, “toplumsal eylem/social action” kavramı kullanılmaktadır. Ancak Weber’in Almanca’dan yapılan Türkçe çevirilerinde, eylem yerine davranış kullanıldığı için, biz de burada davranışı kullanmayı tercih ettik. Bkz. Weber, M., *Sosyolojinin Temel Kavramları*, M. Beyaztaş, Bakış yay. İstanbul, 2002.

²⁸ Weber, M., *Age*. S. 40-3.

- Her davranış toplumsal davranış değildir. Sadece nesnelere yönelmiş olanlar da toplumsal davranış değildir. İçsel tutumlar, *başkalarının davranışlarına yönelmiş olmaları halinde* toplumsal davranış olur. Tek başına yapılan dua gibi davranışlar toplumsal davranış sayılmazlar. Bir bireyin ekonomik faaliyeti, ancak ve sadece başkalarının davranışlarını dikkate aldıkları takdirde toplumsal bir davranış olabilir.
- Toplumsal davranış, başkalarının geçmişte ve şimdi yaptığı veya ileride yapması muhtemel davranışlara karşı yapılmış olabilir. Daha önce yapılmış bir saldırının intikamını almak; şu andaki bir saldırıyı savuşturmak veya ileride olabilecek bir saldırıya savunma önlemleri almak gibi.
- Her insan ilişkisi, toplumsal nitelik taşımaz. Tutum ve davranışların sadece başkalarına yönelik olanları, toplumsal niteliğe sahiptirler. Örneğin bisikletli iki kişinin birbiriyle çarpışması doğal bir olaydır. Fakat çarpışmamak için diğerine yol verme teşebbüsü ya da karşılıklı bağırıp çağrılmalar, kavga veya dostça uzlaşma davranışları birer toplumsal davranıştır.
- Toplumsal davranış ne çok sayıda insan tarafından sergilenen benzer davranışların, ne de başkalarının etkisi altında sergilenen davranışların aynısıdır. Örneğin “yağmurun yağması ile sokaktaki insanların bir kısmının aynı anda şemsiyelerini açmaları” halinde başkalarının davranışına yönelme yoktur.

Weberyen teoride toplumsal davranış (eylem), anahtar kavramlardan birisidir. O'nun sosyoloji teorisini anlamak için toplumsal davranış/eylem türlerine daha yakından bakmakta fayda vardır. Weber **toplumsal davranış türlerini** dörde ayırır. Bunlar:

- **Amaçla ilişkili rasyonel davranış** (zweckrational): Kişinin dış dünyada nesnelere ve insanların davranışları ile beklentilerde bulunması ve bu beklentilerini akılcı şekilde ölçüp biçerek, kendi belirlediği amaca ulaşabilmek için birer “araç” olarak kullanması veya amaca ulaşması için “koşulları” değerlendirmesidir. Aron, Weber’in bu davranış tipini açıklarken, köprü inşa eden mühendisin, para kazanmaya çalışan spekülörün, zafer elde etmek isteyen generalin davranışını örnek veriyor²⁹. Burada aktör, amacını açıkça tasarlamış ve buna ulaşmak için araçları düzenlemiştir.
- **Değerle ilişkili rasyonel davranış** (wertrational): Kişinin bir davranışı, sırf ahlaki, estetik ya da dini bakımdan taşıdığına inandığı değerlerden dolayı sergilemesi ve bunu yaparken de davranışın doğuracağı sonuçları dikkate almasıdır. Değer bilinciyle yapılan davranış, hep inanılan “ilkeler”e ya da kişinin kendisinden beklenildiğine inandığı “talepler”e uygun şekilde davranmasıdır. Gemisiyle birlikte batan kaptanın davranışını buna örnek gösterebiliriz.
- **Duygusal davranış** (affektuel): Anlık duygusal tutum ve heyecanlarla yapılan davranıştır. Duygusal davranış, alışılmamış yani günlük olmayan bir tahrike karşı, kendi kontrolünü kaybederek yapılmış tepki halinde kendini gösterebilir. Örneğin ağlayan çocuğa tokat vuran annenin ya da futbol maçında sinirlerinin denetimini kaybeden oyuncunun attığı yumruk duygusal davranıştır.
- **Geleneksel davranış** (traditional): Kişinin yerleşik alışkanlıklara göre davranmasıdır. Geleneksel davranış, genellikle müphem ve belli başlı tahriklere karşı alışılmış şekilde tepki gösterme niteliğindedir. Alışkanlıklardan

---

²⁹ Aron, R., *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. K. Alemdar, İş Bankası yay. Ankara, 1986, s. 482-3.

oluşan davranışlar, bu davranış tipine daha yakındır. Anlamli davranışlar sınırında yer alarak, toplumsal davranışlar kategorisine giren geleneksel davranışlarda, alışkanlıklara bağıllık belli bir anlamda ve derecede bilinçli şekilde devam ettirilmektedir. Geleneksel davranışlar bu durumda değer-bilinçli davranışlara yaklaşmaktadır. Ancak bütün bunların “ideal tipler” olduğu akılda tutulmalıdır.

Weber, **toplumsal ilişkiyi** ise³⁰, *tarafların bir anlam etrafında, birbirine göre uyarlanmış ve o anlama yönelmiş davranışlar sergilemesi* olarak tanımlamaktadır. O'na göre, toplumsal ilişki, tamamıyla ve sadece belirli bir anlamli tarz içinde, *toplumsal davranış sergileme ihtimalinden* ibarettir. Bu ilişkinin içeriği, kavga, düşmanlık, aşk, dostluk, sadakat, alışveriş, bir sözleşmenin yerine getirilmesi veya iptali, ekonomik, cinsel veya başka türlü rekabet; sınıfsal veya milli dayanışma olabilir. Kavram, taraflar arasında dayanışma mı yoksa çatışma mı olduğunu belirtmemektedir. Toplumsal ilişki, geçici ya da sürekli olabilir.

BİREY VE TOPLUM

Sosyologlar, ağırlıklı olarak toplumun birey üzerindeki etkisine yoğunlaşırlar ve genel eğilim itibariyle de bu süreçte topluma öncelik tanırırlar. Bu durum özellikle pozitivist geleneğin temsilcileri için geçerlidir.

Ancak bu geleneğin karşısında yer alan -başta sembolik etkileşimciler olmak üzere- toplumdaki ziyade bireye ve küçük gruplara öncelik veren sosyologlar da vardır. Uzun yıllar İngiltere başbakanlığını yapan M. Thatcher, bir konuşmasında

---

³⁰ Werber, Age. s s. 49-53.

(Şubat/1979) “Toplum diye bir şey yoktur, sadece bireyler, kadınlar ve erkekler vardır” diyor³¹.

Acaba Thatcher’ın ima ettiği şekilde toplum bir illüzyon mu? Toplum dediğimiz şey sadece bireylerin toplamından mı ibaret? Eğer öyleyse, bireyi inceleyen bilim dalı olan psikoloji, sosyolojinin görevini de üstlenmeye yetmez mi? Eğer bireyler istedikleri her şeyi yapabilselerdi -cinayetler dahil- her türlü sapkın davranışı sonuçta kabul etmek zorunda kalmaz mıydık?

Sosyolojik hayal gücünü (sociological imagination) açıklarken Mills’in belirttiği şekilde, *bireysel gibi gördüğümüz bir çok sorunun aslında toplumsal bir temeli olduğuna* tanık oluruz. Ya da etrafımıza biraz daha dikkatli baktığımızda, son derece organize insan grupları tarafından çevrelendiğimizi fark edebiliriz.

Sosyologların işi, toplumun bizi nasıl etkilediğini ve bizim kendi kaderimiz için ne yaptığımızı araştırmaktır. Bazı sosyologlar sosyalleşme sürecine vurgu yaparak, insan davranışının sadece bireysel eylemlerle veya kişisel seçimlerle; yani özgür irade ile açıklanabileceği fikrini reddederler. Toplumsal faktörlerin birey üzerindeki etkisini anlamak bakımından Durkheim’in *İntihar* adlı eseri son derece önemlidir.

Sosyolojik Bakışa Bir Örnek: Durkheim’in İntihar Teorisi

Durkheim, sosyal gruplardaki intihar oranının, bireysel mutsuzluklarla açıklanamayacağını göstermeye çalışmıştır. İnsanlar ekonomik olarak sıkıntı çekiyorlarsa mutsuz olacaklar ve bu nedenle intihar etme oranları daha da artacaktır. Durkheim, aynı zamanda ekonomik refah dönemlerinde de

---

³¹ Kingdon, J.; *No Such Thing As Society?*, Open University Press 1992, s.1.; Osborne, Loon., *Age.*, s. 6.

intihar oranlarının yükseldiğini görmüştür. Dolayısıyla intiharı kişisel mutsuzluk teorisi ile açıklamak yeterli olamamaktadır³².

Durkheim'a göre intihar oranları, dinlere göre değişmektedir. Örneğin Protestanlar arasında intihar oranı, Katoliklerden daha yüksektir³³. Benzer şekilde aile ilişkileri ve ekonomik kriz gibi faktörler de intihar oranlarını etkilemektedir. Durkheim sosyolojik açıdan **intihar türlerini** dört grupta toplamaktadır³⁴:

Egoist (Bencil) intihar: Bireyin toplumsal çevresi ile bütünleşememesi sonucu oluşan intihardır. Bir anlamda bireyin toplumsal bağının zayıflaması ya da kopması, intihar eğilimini artırmaktadır. Örneğin Katolik kilisesi mensupları toplumla daha bütünleşmiş oldukları için, intihar eğilimlerinin de az olduğunu iddia eder. Öte yandan bireyciliğin daha yüksek olduğu Protestanlıkta, birey ile toplum arasındaki bağ daha zayıftır. Dolayısıyla bu durum, Protestanlar arasında egoist (bencil) intihar oranlarının artışına yola açmaktadır.

Öte yandan Yahudiler, tarih boyunca çok fazla dış baskıyla karşı karşıya kaldıkları için, diğer dini gruplara göre kendi aralarında daha çok bütünleşmişlerdir. Bu durum, Durkheim'a göre Yahudiler arasında, intihar oranlarının düşmesine yol açmaktadır.

Durkheim, aile bağlarının zayıflamasının, egoist intihar oranlarını artırdığını ileri sürmektedir. Aile bağlarının güçlülüğü ölçüsünde, intihar eğilimi zayıflamaktadır. O'na göre, burada asıl belirleyici, aile üyelerinin kişilik özellikleri değil, aile bağlarının gücüdür. Bu sebeple bekarların egoist intihar eğilimleri, evlilere göre daha yüksektir.

---

³² Cole, S., *Sosyolojik Düşünme Yöntemi*, Vadi Yay. Ankara, 1999, s.15.

³³ Durkheim, *İntihar: Toplumbilimsel İnceleme*, Çev. Ö. Ozankaya, İmge Yay. 1992, s.54.

³⁴ Age. s.145-264.

Altruist (Elcil) İntihar: Bu intihar türü egoist intiharın zıddıdır. Kişinin toplumla bağının çok güçlü olmasından kaynaklanır. Burada birey, grup kuralları ve normları gereği intihar etmektedir. Örneğin, Hint kastlarında dul kalan kadının, kendisini cenaze ateşinde yakmasının beklenildiği ifade edilir.

Durheim'a göre, sadakat kavramına büyük önem veren askerler arasında, intihar oranları, sivillere göre daha yüksektir. Yine Japon ailelerin aralarındaki bağlar son derece sıkıdır ve Japonya'da intihar oranı, halâ diğer toplumlardan daha fazladır³⁵. Durkheim, aşırı bireyciliğin de, aşırı toplumculuğun (ya da topluma bağlılığın) da intihar oranlarını artırdığını ileri sürmüştür. *Grup bireyden daha önemli* hale gelince, bireyler, kendi hayatlarından çok daha kolay bir biçimde özveride bulunabilmektedirler. Japonlar arasındaki *hara kiri* geleneği altruist intiharın bir başka örneğini oluşturmaktadır.

Anomik (Kuralsızlık) İntiharı: Durkheim için anomik intihar, toplumdaki normların çözülmesinden kaynaklanan bir intihar türüdür. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, toplumu bir arada tutan kurallar (normlar) çözülür. İnsanların davranışlarında kullanabilecekleri ölçüt bulmaları güçleşir. Nitekim kriz dönemlerinde intihar oranlarının ani yükselişine tanık olunur. Bireyin yaşamındaki olumlu veya olumsuz bir kesinti, son derece streslidir. İstikrarlı bir toplumda insanlar aşağı yukarı neler olabileceğini kestirir ve beklentilerini de ona göre ayarlar. Ekonomik düzendeki olumlu veya olumsuz ani bir değişiklik sınırları ortadan kaldırır. İyi ve kötünün ne olduğu konusundaki *standartlar muğlaklaşır* ve geleneksel davranış kalıpları yol gösterici olmaktan çıkar. Başarı ve başarısızlık arasındaki hat, bulanıklaşır³⁶. Yine boşanmaların yüksek ya da kolay olduğu ülkelerde, anomik intihar oranının yüksek olduğu ifade edilmektedir.

---

³⁵ Gelles, Levine, Age, s. 21.

³⁶ Age, s.22.

Fatalist (Kadercı) İntihar: Bu intihar türünü Durkheim, net olarak ortaya koymamıştır. Anomik intiharın zıddıdır; bireyin üzerinde baskı yapan kuralların katılığından kaynaklanır. Durkheim buna köleleri örnek verir. Ancak bu intihar türünü Durkheim, sadece bir dipnot olarak açıklamıştır³⁷.

Bir intihar olayı, birden fazla intihar türüyle benzeşebilir. Örneğin, Durkheim, insanlar boşandıklarında, egoizmin ve anominin birlikte yer aldığını ifade etmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse Durkheim, üç ana intihar türünü belirmiş ve bunların temelindeki sosyolojik faktörleri ortaya koymaya çalışmıştır. Birey ve toplum ilişkisinde *toplumun belirleyiciliğini* savunanlar açısından Durkheim'ın bu çalışması son derece önemlidir.

Öte yandan günümüzde konuya “birey mi toplumu, toplum mu bireyi belirliyor” gibi, dar bir *deterministik ilişki* içinde bakmak yerine, bunu karşılıklı *etkileşim süreci* olarak düşünmek daha doğrudur. Gerçekte sosyolojik araştırmaların büyük bir çoğunluğu, bireylerin gözlenmesini ve konuşulmasını kapsamaktadır. Sosyolojik bakış, toplum ve birey arasında tek yönlü değil, çift yönlü düşündürmektedir. Bireyler eylemleriyle toplumları yaratırlar, fakat açıkça bireyler de toplumlar tarafından yaratılırlar³⁸. Yani birey kavramı toplumsal olarak inşa edilmiştir.

SOSYOLOJİ VE SAĞDUYU

Sosyoloji, sıkça vurgulandığı şekilde insan dünyası hakkında düşünme biçimidir. Ancak aynı dünya hakkında başka şekillerde de düşünme söz konusudur. Öteki yollar arasında sağduyu özel bir yer işgal eder. **Sağduyu**, *dağınık, sistematik olmayan*, genelde bağlantıları belirsiz, söze dökülmeyen bilgidir.

---

³⁷ Fulcher,, Scott, Age. s. 9.

³⁸ Taylor, S., Age., s. 4.

Sosyolojik bilgiyi oluşturan hemen her şey, sıradan insanların normal günlük hayatlarında yaşadıkları şeylerdir.³⁹

Sosyoloji sağduyudan farklı olarak *kalıplaşmış ilişkiler* (patterned relations) üzerinde durur ve toplumsal değişmeyi sağduyudan farklı olarak daha geniş bir perspektiften inceler.⁴⁰ Sağduyu, daha çok *bizim geçmiş deneyimlerimize dayanır ve mevcut bilgilerimiz toplumsal algımızı çok büyük ölçüde etkiler*⁴¹. Bu konuda şöyle bir eski bilmece mevcuttur: Bir adam ve oğlu otomobil kazası yapar. Kazada baba ölür. Çocuk hızla hastaneye götürülür. Ameliyatı yapacak doktor gelir ve çocuğa bakarak, “ben bu ameliyatı yapamam, bu benim oğlum” der. Bu ameliyatı yapamayacağını söyleyen doktor kimdir? Bir çok insan, ameliyatı yapan doktorun erkek olması gerektiği konusunda *koşullandığı* için, cevap bulmakta zorlanmaktadır. Elbette doktor çocuğun annesidir.

Sosyoloji, sağduyudan farklı olarak, bilimin vasfı olduğu kabul edilen *sorumlu konuşmanın* katı kurallarına kendini uydurmaya gayret eder. Buna göre sosyologlardan beklenen, mevcut *kanıtlarla* desteklenmiş önermeler ile ancak geçici, sınanmış bir tahmin statüsüne hak kazandırabilecek önermeler arasında herkesin görebileceği ve anlayabileceği ayrımlar yapmaya özen göstermesidir. Sosyologlar, en çok gönül verdikleri inançlar bile olsa, yalnızca kendi inançlarından kaynaklanan fikirleri, bilimin genelde saygın otoritesini taşıyan sınanmış olgular olarak göstermekten sakınacaklardır⁴². En azından prensipte, sosyolojik araştırmaların *tarafsız* olması beklenilmektedir.

---

³⁹ Bauman, Age. s.19.

⁴⁰ Brym, R. J.; Why Sociology, in *New Society*, Harcourt Brace, Canada, 1998,21.

⁴¹ Levine, Gelles, s. 14.

⁴² Age. s.20.

SOSYOLOJİ BİZE NE KAZANDIRIR?

İyi bir sosyoloji eğitimi almış birey, toplumsal hayat hakkında *eleştirel düşünmeyi/ sorgulamayı* öğrenir. Sosyolojik hayal gücü insanlara günlük bakışın ötesine geçiş imkanı sağlar. Toplumsal ve kültürel ilişkiler hakkında *farkındalığımızı* artırır. Duygularımızın keskinleşip, gözlerimizin daha çok açılmasına yardımcı olur. Daha önce görmediğimiz insanlık durumlarını keşfedebiliriz. Bauman'ın ifadesiyle sosyolojik düşünmek, baskıcı bir dünyayı esnekleştirir. Bize dünyanın şimdi olduğundan farklı bir dünya olabileceğini gösterir. Sosyolojik düşünme sanatını öğrenen insan daha az manipüle edilebilir.

Sosyoloji, çevremizdeki insanları, onların hasletlerini, düşlerini, kaygılarını ve acılarını daha iyi anlamamızı sağlar. *Empati* yeteneğini güçlendirir. Öteki toplumlar ve gruplar hakkında bilgimizi artırır. Korku ve zıtlasma yerine, *hoş görüyü* teşvik eder. *Özgürlüğümüze katkıda bulunur.*⁴³ Sosyoloji, bu sebeple sık sık politik ihanetle suçlanır.

Klasik sosyolojinin doğumunda o günün toplumsal sorunlarına çözüm arayışı önemli rol oynamıştır. Nitekim Comte'un "*Tahmin etmek için bilmek, kontrol etmek için tahmin etmek*" sözü,⁴⁴ sosyolojiye o dönemde yüklenen işlevi son derece öz biçimde ortaya koymaktadır.

Bu açıdan bakanlar, sosyolojiye *daha iyi bir dünya yaratılması görevi* vermektedirler. Bu sebeple olsa gerek, Berger'ın da ifadesiyle, sosyologların bir "*sosyal reformcu*" imajları vardır. Sosyolojik düşünmek, sosyal değişmeyi teşvik eder. Sistemin işleyişi hakkında ne kadar çok bilgiye sahip olursak, onu değiştirebilecek gücümüz o kadar çok olur.

Sosyolojik perspektif, hem sınırlarımız hem de imkanlarımız hakkındaki farkındalığımızı artırır. İçinde yaşadığımız

---

⁴³ Kamyemer/Ritzer/Yetman, Sociology: S.9 ve Bauman, Age. s.25.

⁴⁴ Coser, Rhea, Steffan, Nock, Introduction Sociology, HBJ., 1983, s. 26

toplumun işleyiş kalıplarını anlamamızı sağlar. Yine bunlara benzer yapıların bir çok toplumda var olduğunu görürüz. *Oyunun kurallarını ne kadar iyi anlarsak, iyi oyuncu olma ihtimalimiz o kadar artar*⁴⁵.

Başından itibaren sosyolojinin vaadi, bilimsel ilerleme kadar, kamusal ilgiyi aydınlatmak da olmuştur. Özellikle yoksulluk, işsizlik, eğitim, kültür ve kentleşme gibi alanlarda sorunları belirleyip çözüm önerileri aramak, en azından bu alanda çalışanların bir bölümünün sosyolojiye yüklediği işlevler arasındadır.

Aynı zamanda araştırma kurumlarından şirketlerin insan kaynakları yönetimi departmanlarına kadar geniş bir alanda sosyologların istihdamı, sosyolojinin işlevlerinin genişliğini de anlamamıza yardımcı olacaktır.

SOSYOLOJİ VE DİĞER SOSYAL BİLİMLER

Sosyal bilimler, “insan ürünü” olan ve insan eylemleri olmaksızın varolamayan dünyayla ilgilenirler. Psikoloji, tarih, antropoloji, hukuk, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyoloji, hepsi de insan eylemleri ile bunların sonuçlarını tartışırlar. O halde, “bir şeyi diğerlerinden farklı olarak sosyolojik yapan nedir?”⁴⁶ Sosyoloji ile diğer sosyal bilimler arasında ne gibi farklar vardır?

Sosyoloji ve Psikoloji: Durkheim, psikoloji ile sosyolojinin alanına giren olgular arasında kesin bir fark olduğunu savunmuştur. O’na göre, sosyoloji bireysel aklın dışında kalan toplumsal olguları konu almaktadır. Sosyoloji ile psikoloji arasındaki kopukluk, biyoloji ile fizik-kimya bilimleri arasındaki kopukluğun aynısıdır. Dolayısıyla Durkheim’a göre, toplumsal fenomenlerin, psikolojik fenomenlerle açıklanması

---

⁴⁵ Macionis and Plummer, s. 12.

⁴⁶ Bauman, Age, s. 11.

yanlıştır⁴⁷. Ancak günümüzde, sosyal bilimciler sosyoloji ile psikoloji arasındaki ayrıma Durkheim gibi bakmamaktadırlar.

Psikoloji bireysel farklarla, özellikle zeka ve kişilik konularına ilgi duymaktadır. Ancak psikolojinin asıl odak noktasını bireyin algılama, öğrenme, güdülenme ve bellek gibi süreçlerini kapsayan mekanizmalar oluşturur.⁴⁸ Dolayısıyla psikoloji ve sosyolojinin odak noktaları birbirinden farklılık taşımaktadır.

Psikoloji ile sosyoloji arasında yer alan sosyal psikoloji ise, toplum içindeki bireyi konu alır. Başta değerler ve tutumlar olmak üzere, sosyoloji ile ortak konulara sahip olmakla birlikte, sosyolojinin alanı, sosyal psikolojiye göre çok daha geniştir.

Sosyoloji ve Ekonomi: Ekonomi, kıt kaynaklarla, maksimum üretimi gerçekleştirmeyi amaçlayan bilim dalıdır. Odak noktasında malların ve hizmetlerin üretim, tüketim, ve dağıtımı konuları yer alır. Sosyoloji de belli bir ölçüde bu konularla ilgilenir; fakat, amaçları farklıdır. Sosyoloji, ekonomik birimler arasındaki toplumsal ilişkinin incelenmesine odaklanır.

Sosyoloji ve Siyaset Bilimi: Siyaset bilimi, iktidarı ve iktidarın dağılımını inceler. Yine bu bağlamda, uluslararası ilişkiler ile hükümet yapıları gibi konular siyaset biliminin alanı içindedir. Sosyoloji ile çok sayıda ortak konusu vardır. Özellikle siyasetin toplumsal temelini inceleyen siyaset sosyolojisi, toplumların içindeki ya da aralarındaki güç dağılımının toplumsal neden ve sonuçları ile gücün (iktidarın) dağılımında değişimlere yol açan toplumsal ve siyasal çatışmalarla ilgilenen bir alandır.⁴⁹ Diğerlerinde olduğu şekilde, her iki bilimin odak noktaları farklıdır.

Sosyoloji ve Antropoloji: Antropoloji ve sosyoloji ortak entelektüel köklere sahiptir. Antropoloji, kültürel ve fiziki

---

⁴⁷ Durkheim, E., *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, B/F/S, 1985, s.121.

⁴⁸ Marshall, G., *Age*, s. 608.

⁴⁹ *Age*, s. 667.

antropoloji vb. çeşitli alt dallara ayrılmıştır. Antropoloji daha çok primitif (ilkel) olduğu iddia edilen toplumları incelerken, sosyoloji ağırlıklı olarak modern toplumları incelemektedir.⁵⁰ Kültür, her iki bilim dalının ortak konusu olmakla birlikte, antropoloji kültürün içeriğine, sosyoloji ise işlevine odaklanmaktadır.

Sosyoloji ve Tarih: Tarih, bilindiği şekilde geçmiş toplumların incelenmesidir. Tarih bir taraftan geçmişte ne olduğunu araştırırken, diğer taraftan da ortaya çıkan gelişmelere nelerin sebep olduğunu anlamaya çalışır. İlk sosyologlar, ağırlıklı olarak tarihsel analizler yapmışlardır. Fakat tarihçinin yaklaşımı ile sosyoloğun yaklaşımı arasında farklar vardır. Sosyolog tarihsel olayları *genelleştirirken*, tarihçiler her bir olayın *benzersiz* (unique) özellikleri üzerinde yoğunlaşır.

Bauman'ın da belirttiği şekilde, sosyoloji hali hazırda süregelen ya da zamanla değişmeyen genel nitelikli eylemler üzerinde yoğunlaşırken, tarih geçmişte gerçekleşmiş ancak bugün olmayan eylemlerle ilgilidir. Sosyoloji dikkatini toplumumuzda gerçekleşen eylemlere ya da bir toplumdaki ötekine değişmeyen eylem türlerine verirken, antropoloji, bizimkilerden uzak ve farklı toplumlardaki insan eylemlerini anlatır. Akademik disiplinler arasındaki farklılıklardan yansıyan biçimiyle *insan dünyasında doğal bir bölünmenin olmadığını* söyleyebiliriz. Bu insan eylemleriyle uğraşan akademisyenler arasındaki *iş bölümünün* bir sonucudur.

Diğer sosyal araştırma dalları gibi sosyolojinin de, kendi yorumlama ilkeleri kadar, kendi bilişsel perspektifi ve insan eylemlerini sorgulamak üzere kendi soru kalıpları vardır. Sosyolojinin merkezi sorusu şudur: Ne yaparlarsa yapsınlar ya

---

⁵⁰ Turner, J.H.; *Sociology: Studying The Human System*, Goodyear Pub., 1978, s.8.

da yapabilir olurlarsa olsunlar, *insanların başka insanlara bağımlı olmaları ne anlamda önemlidir?*⁵¹

Ancak sosyal bilimler arasındaki aşırı uzmanlaşmayı bazı yazarlar, modern/endüstriyel toplumun bir ürünü olarak görmektedirler. Günümüzde aşırı uzmanlaşmanın sakıncalarından kaçınmak için başta Immanuel Wallerstein ve arkadaşları olmak üzere bir çok sosyolog, “Sosyal Bilimlerin Açılmasını” ve daha çok disiplinlerarası çalışmaların öne çıkartılmasını savunmaktadırlar⁵². Yine Bourdieu, bir geleneğin içine kapanmanın basitliği ve rahatlığı dolayısıyla, sosyal bilimlerde eklektizmin mahkum edildiğini ileri sürer.

---

⁵¹ Bauman, Age. s. 16.

⁵² Bkz. Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, Çev. Ş. Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.

DEĞİŞEN DÜNYADA SOSYOLOJİ

VEYSEL
BOZKURT

Sosyoloji, insanın kendi içinden geçerek, topluma/toplumsala doğru yapmış olduğu entelektüel bir yolculuktur. O, bireysel yaşam kalitemizin, toplumsal yaşam kalitemizden bağımsız düşünülme-yeceğini iddia eder. Her şeye rağmen, “daha güzel bir dünya”nın olabileceğine inananların bilimidir. Bir giriş çalışması olan bu kitapta sosyoloji, içinde yaşadığımız değişim süreciyle ilişkili ve olabildiğince eğlenceli hale getirilmeye çalışılmıştır.

EKİN KİTABEVİ

Altıparmak Cad. Burç Pasajı
No 27-29 Altıparmak/BURSA
Tel : (0224) 220 16 72
Tel/Fax : (0224) 223 04 37
e-mail: info@ekinyayinevi.com

www.ekinyayinevi.com

ISBN - 975-8768-89-1

